

RECENZE

Tauchen Jaromír – Vojáček Ladislav – Kolumber David – Salák Pavel – Horák Ondřej. *České právní dějiny po roce 1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2023, 220 s.

Publikace s názvem *České právní dějiny po roce 1989* z dílny autorského kolektivu katedry dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity vyšla v prvním pololetí letošního roku coby první učebnice pojednávající o historickoprávním vývoji po pádu komunismu u nás. Jako první v rámci pedagogické disciplíny právních dějin představuje pojednání o dynamickém vývoji obnoveného československého, potažmo českého demokratického právního státu.¹ Učebnice je tak jedním z dalších důležitých kroků již započaté orientace oboru právních dějin směrem k tématu postkomunistického vývoje v tuzemsku.²

Vzhledem k tomu, že učebnice pojednává o vývoji našeho státu a práva od pádu komunistického režimu, tedy od poměrně nedávné historické události, nabízí se ve vztahu k ní důležitá otázka, a to, v jaké době výklad končí. Tato otázka je relevantní i s ohledem k časovým souběhům líčených skutečností se současností. Otázku si položili i sami autoři hned v úvodu první podkapitoly, věnované úvodním poznámkám k členění výkladu. Zatímco *terminus a quo* byl stanoven k okamžiku pádu komunismu u nás, což předvídá i rok 1989 uvedený v názvu publikace, *terminus ad quem* autoři spojili s první polovinou roku 2022 s doplněním, že rozhodným momentem (k odlišení, co ještě je právní historií a co už platným právním stavem) bude zásadně okamžik přijetí kodifikace v daném právním odvětví, případně přijetí poslední zásadní změny dané kodifikace.³ Takový postup je pragmatičtější, neboť tím historický výklad publikace činí kontinuální se současností. Nutno dodat, že takový postup je i pochopitelný vzhledem k častým novelizacím, třebaže relativně nedávných kodifikací.⁴

Jistě by se periodizace, zejména s ohledem ke stanovení konečného data, určovala lépe s určitým časovým odstupem, čehož jsou si vědomi i autoři.⁵ Na druhou stranu, po přečtení publikace se nezdá, že by se riziko spočívající v možném neodhadnutí toho, co bylo z pohledu autorů pro účely obsahu učebnice v polovině roku 2022 historicky důležité, naplnilo. Nutno dodat, že u nás zatím nemáme příliš příkladů učebnic řešících obdobný

¹ K tomu blíže kupříkladu HŘEBEJK, J. Česká republika je demokratický právní stát, stanoví naše ústava. In: ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K – KÜHN, Z. – BERAN, K. – MARŠÁLEK, P. – WINTR, J. et al. (eds). *Právo jako multidimenzionální fenomén: pocta Aleši Gerlochovi k 65. narozeninám*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 164–173. Dále též včetně přehledu existujících výkladů pojmu demokratický právní stát viz TOMOSZEK, M. *Podstatné náležitosti demokratického právního státu*. Praha: Leges, 2015, s. 56 an.

² GÁBRIŠ, T. – LYSINA, T. Výučba a výskum právných dějin v globalizovanom svete. In: VOJÁČEK, L. (ed.). *Tradice, současnost a perspektivy české a slovenské právní vědy a výuky práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 11.

³ TAUCHEN, J. – VOJÁČEK, L. – KOLUMBER, D. – SALÁK, P. – HORÁK, O. *České právní dějiny po roce 1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2023, s. 11–12.

⁴ Příkladem za všechny budiž teprve devět let účinný občanský zákoník, který byl již několikrát novelizován, což zmínkou o změnách fungování podstatných institutů reflektuje i recenzovaná učebnice. *Ibidem*, s. 85.

⁵ *Ibidem*, s. 12.

problém. Mezi právními historiky se však již delší dobu prosazuje retrospektivní výklad právních dějin, který je založený na výkladu historických kořenů právě platné právní úpravy dle jednotlivých odvětví práva.⁶ Retrospektivnímu výkladu je totiž na rozdíl od chronologického výkladu dějin vlastní výklad současného práva z historickoprávního hlediska.⁷ K tomu se svým přístupem blíží i recenzovaná učebnice, neboť na nedávném právním vývoji vykládá současný právní stav. Takový výklad rozhodně působí vhodněji než výklad založený na nepřiléhající periodizaci.

Účelem učebnice je dle autorů předložení studijního materiálu posluchačům právnických fakult při studiu právních dějin.⁸ V prostředí brněnské právnické fakulty pak vydání učebnice konkrétně znamená poskytnutí učebního textu pro výuku tématu vývoje státu a práva po roce 1989, které rozšířilo kurikulum tamního povinného kurzu s názvem *České a československé právní dějiny novověku* už v roce 2020.⁹ K obdobné změně portfolia výuky právních dějin došlo také na pražské právnické fakultě, a to v povinném předmětu s názvem *Historické základy českého práva II*.¹⁰ Ze slovenských fakult lze zmínit právnickou fakultu v Trnavě¹¹ a Banské Bystrici,¹² kde jsou právní dějiny Slovenska po roce 1989 vyučovány pouze do roku 1992. Vyučování českých (na Slovensku slovenských) a československých právních dějin v období po pádu komunismu tedy není na českých a slovenských fakultách samozřejmé.

Přítom z pohledu cíle, který by si výuka právních dějin měla klást, tedy aby studenti práv porozuměli logice proměn, kterými prošlo tuzemské právo v rámci své geneze, nemůže nadále vynechání vývojové etapy po roce 1989 obstát. Tím spíše toto vynechání neobstojí, má-li být výuka aktuální. Období po sametové revoluci totiž bezprostředně utváří podobu současného státu a práva. Tu lze jen s obtížemi dovozovat z předcházející vývojové etapy socialismu či z etapy první československé republiky. Ještě obtížněji pak z dřívějších etap, jako je například středověké období. Vynechání vývoje po roce 1989 tak v roce 2023 ve výuce dějin práva znamená nutnou mezeru, na jejíž zaplnění v lekcích pozitivně právních předmětů přirozeně není a ani nemůže být pro časový odstup 34 let plných dynamických legislativních změn prostor. Zaplnění této mezery by proto mělo být úlohou výuky právních dějin, třebaže na úkor předmoderních právních dějin.

S ohledem na skutečnosti zmíněné v předchozím odstavci se tedy studentům nabízí učebnice, která má potenciál učinit jejich studium z časového hlediska kontinuální, neboť kurz právních dějin obvykle bývá v rámci českých a slovenských fakult zařazen vedle dalších teoretických předmětů do počátečních semestrů studia mateřského oboru práva

⁶ GÁBRIŠ, T. – LYSINA, T. *Výučba a výskum právnych dejín v globalizovanom svete*, s. 13.

⁷ K tomu blíže GÁBRIŠ, T. *Právo a dejiny: právnohistorická propedeutika*. Kraków: Spolok Slovákov v Polsku, 2012, s. 153.

⁸ TAUCHEN, J. – VOJÁČEK, L. – KOLUMBER, D. – SALÁK, P. – HORÁK, O. *České právní dějiny po roce 1989*, s. 10–11.

⁹ Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva. *MP201Zk České a československé právní dějiny novověku* [online]. Informační systém Masarykovy univerzity, 2023. [cit. 2023-10-15]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/predmet/law/jaro2020/MP201Zk>>.

¹⁰ Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. *České a československé právní dějiny II – HP0892* [online]. Univerzita Karlova, 2023. [cit. 2023-10-15]. Dostupné z: <<https://www.prf.cuni.cz/kpd/predmety>>.

¹¹ Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra dějin práva. *Otázky na skúšky Katedry DP* [online]. Trnavská univerzita v Trnave, 2023. [cit. 2023-10-15]. Dostupné z: <<https://iuridica.truni.sk/otazky-na-skusky-katedry-dp>>.

¹² Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska II* [online]. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, 2023. [cit. 2023-10-15]. Dostupné z: <<https://www.prf.umb.sk/katedry/katedra-dejin-statu-a-prava/predmety-katedry/dejiny-statu-a-prava-na-uzemi-slovenska-ii.html>>.

a právní vědy, na které v následujících semestrech navazují předměty současného práva.¹³ Zmíněná kontinuita může u studentů vhodným způsobem podpořit jejich studium pozitivního práva tím, že jim umožní pochopit souvislosti a důvody zvolených legislativních řešení určitého právního institutu či úpravy jako celku. Z dlouhodobého hlediska se k učebnici studující mohou vracet i po absolvování předmětu právních dějin právě při studiu předmětů platného práva. Kromě studujících může učebnice dle autorů posloužit i dalším čtenářům ze spřízněných oborů. Takový předpoklad se i s ohledem na pojednání o poměrně nedávné historii, která má v současnosti stále své živé právní konsekvence, nezdá být nadsazený.

Svou strukturou je učebnice vhodně redakčně připravená. Úvodem je čtenář vnesen do politicko-ekonomických souvislostí revolučního roku 1989, tedy do kontextu pádu komunismu u nás a následujícího období devadesátých let plného politických kauz a krizí spojených s privatizací státního majetku a s celkovou ekonomickou i celospolečenskou transformací. Poté jsou nastíněny základní tendence vývoje právního řádu a mezinárodních vazeb České a Slovenské Federativní Republiky, potažmo České republiky, včetně členství v mezinárodních organizacích a Evropské unii.

Ještě předtím, než učebnice přistupuje k pojednání o vývoji jednotlivých právních odvětví, se ve zvláštní kapitole věnuje vývoji soudnictví společně s veřejnou žalobou a poté následuje kapitola o vybraných právnických povoláních, která se člení do čtyř podkapitol o advokacii, notářství, soudních exekutorech a o znalecké a tlumočnické činnosti. Zahrnutí této materie je velmi vhodné, neboť současná podoba fungování a zákonné nastavení uvedených činností se bezprostředně vyvíjela právě v období po roce 1989. Lze snad vytknout jen to, že podkapitola věnovaná znalecké a tlumočnické činnosti, která by jinak v publikaci měla mít své místo, terminologicky neodpovídá nadřazené kapitole nazvané „právníká povolání“,¹⁴ neboť jde o činnosti, které nemusí být právníké a nemusí být ani povoláními, byť jsou spjaty s aplikací práva a v právním řádu mají své nutné opodstatnění.

Poté již následují pojednání o jednotlivých právních odvětvích veřejného i soukromého práva. Závěr učebnice je pak věnován zvláštní právní úpravě, která transformaci post-totalitního státu definuje snad nejvíce, a to restitucím, privatizací a lustrací. Být jde o zásadní problematiku, je zařazena do posledních tří kapitol. Na druhou stranu pro studující může být toto zařazení vhodné pro lepší pochopení látky díky získání souvisejících vědomostí v předchozích kapitolách.

Zařazení zmiňované trojice kapitol zvláštního zákonodárství je vhodné také proto, že do dnešních dní pro posluchače práv neexistoval ucelenější přehled dané problematiky,

¹³ Jako je tomu v případě pražské, brněnské, plzeňské, banskobystrické, trnavské i košické právníké fakulty. Výjimkou je snad bratislavská právníká fakulta, kde byla povinná výuka právních dějin relativně nedávno přeřazena do studijního programu navazujícího magisterského studia v oboru Právo. Fakticky jsou předměty dějin práva na této instituci vyučovány v závěru právníkého studia. In: Univerzita Komenského v Bratislave, Právníká fakulta. *Magisterský studijný program Právo* [online]. Univerzita Komenského v Bratislave, 2023. [cit. 2023-10-15]. Dostupné z: <<https://ais2.uniba.sk/repo2/repository/default/ais/studijneplany/2023-2024/PraF/SK/mPRV17.html>>. Ve výčtu českých právníkých fakult schází olomoucká fakulta, kde v rámci studijního programu mateřského oboru povinná výuka komplexního předmětu právních dějin absentuje. In: Univerzita Palackého v Olomouci, Právníká fakulta. *Studijní plán Právo a právní věda – MO421A220005* [online]. Univerzita Palackého v Olomouci, 2023. [cit. 2023-10-15]. Dostupné z: <https://www.pf.upol.cz/files/userdata/PF/Studijni_zalezitosti/Studijni_plany/SP_2023-24_-M6805.pdf>.

¹⁴ Jedná se o kapitolu 5.4. In: TAUCHEN, J. – VOJÁČEK, L. – KOLUMBER, D. – SALÁK, P. – HORÁK, O. *České právní dějiny po roce 1989*, s. 74.

přítom se studenti během svého studia (či v pozdější praxi) velice pravděpodobně s uvedenou legislativou setkají. V úvahu je třeba brát i stálou přítomnost terminologie z těchto oblastí ve veřejném prostoru. A nakonec, s majetkovými a osobnostními souvislostmi nejen komunistické minulosti se Česká republika stále ještě definitivně nevypořádala, jak sami autoři publikace ilustrují na příkladu majetkových nároků státních příslušníků Lichtenštejnska.¹⁵ Velmi vhodně jsou k uvedeným kapitolám zmíněny kontroverze doby a nechybí ani pojem „tunelování“,¹⁶ kterým čeština na pozadí politicko-kriminálních kauz obohatila např. angličtinu.¹⁷

Celkově svou strukturou učebnice odpovídá jinak tradiční osnově učebnice právních dějin. Do obecného a politického kontextu je nejprve zasazeno pojednání o státoprávním, ústavním a správním vývoji, na což poté navazují pojednání k právním odvětvím s případným zaměřením na vybrané právní instituty.¹⁸ Je proto vhodným zpestřením, že tuto jinak tradiční konstrukci v učebnici doplňují kapitoly o právnických povoláních a závěrem o restitucích, privatizaci a lustracích.

Byť bylo období devadesátých let v mnohých směrech kontroverzní, šlo o období, na jehož pozadí se utvářel moderní stát, který se postupně oprostil od socialistického právního řádu a který se etabloval v evropském a širším mezinárodním společenství. Posledně zmiňované recenzovaná publikace zachycuje na skutečnostech teprve nedávných dní. Namátkou lze zmínit rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie z minulého roku,¹⁹ poslední novelizaci Listiny základních práv a svobod z roku 2021²⁰ či novelizaci zákona o soudech a soudcích z téhož roku²¹ atp.

Ačkoliv jsou v dějinách našeho státu v období po roce 1989 zdůrazňovány zejména politické události, většinou se učebnice drží právní roviny a politický kontext dokresluje pouze tam, kde to autoři zřejmě považovali za důležité (jde například o proces přijímání české ústavy²² či schvalovací proces ve vztahu k zákonu o registrovaném partnerství,²³ který může kontextově dobře posloužit i v dnešní diskusi o uzákonění stejnopohlavního manželství). Na druhou stranu, možná takových politických kontextů mohlo být poskytnuto více. Za zmínku by jistě stál kupříkladu politický kontext vzniku jedinečného konstruktů, který nemá v ústavním právu příliš dalších referenčních případů, totiž konstruktů ústavního pořádku, jenž vznikl jako politický kompromis k výhradám politických stran ODS a ODA, a zejména premiéra Václava Klause o „zaplevelování ústavy“.²⁴

¹⁵ Ibidem, s. 190.

¹⁶ Ibidem, s. 201.

¹⁷ JOHNSON, S. – LA PORTA, R. – LOPEZ-DE-SILANES, F. – SHLEIFER, A. Tunneling. *The American Economic Review*. 2000, roč. 90, č. 2.

¹⁸ Z celé řady učebních pomůcek pro vyučování českých právních dějin jde aktuálně například o učební pomůcku VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Přiměřeně dále též KUKLÍK, J. *Dějiny československého práva: 1945–1989*. Praha: Auditorium, 2011. MOSNÝ, P. – LAČLAVÍKOVÁ, M. *Dějiny státu a práva na území Slovenska*. II., (1848–1948). 2. doplnené vydání. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. BEŇA, J. – GÁBRIŠ, T. *Dějiny práva na Slovensku. I., (Do roku 1918)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2016. VOJÁČEK, L. – KOLÁŘIK, J. – GÁBRIŠ, T. *Československé právní dějiny (1918–1992): text a pramene*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011.

¹⁹ TAUCHEN, J. – VOJÁČEK, L. – KOLUMBER, D. – SALÁK, P. – HORÁK, O. *České právní dějiny po roce 1989*, s. 85.

²⁰ Ibidem, s. 38.

²¹ Ibidem, s. 63.

²² Ibidem, s. 32–33.

²³ Ibidem, s. 93.

²⁴ KOPEČEK, L. *Éra nevinnosti: česká politika 1989–1997*. Brno: Barrister & Principal, 2010, s. 158.

Proti uvedenému by se jistě dalo oponovat tím, že smyslem učebnice, která má pojednávat o právních dějinách, není líčit politický vývoj. Na druhou stranu jsou pro vybrané období vývoje naší právní úpravy poměrně typické obdobné politické zásahy, které jsou z dnešního pohledu iracionální, neboť bez jakéhokoli odůvodnění často spočívaly v uplatnění osobních zájmů jednotlivců, případně politických stran či jiných skupin, což může být pro danou právní úpravu příznačné. V tomto ohledu se do budoucna naskýtá prostor ke zpracování komplexnější publikace, což nyní nelze na učební pomůcce požadovat, neboť přílišná objemnost a kazuističnost je v rozporu s účelem obdobných publikací pracujících s určitým zjednodušením.

Shrnutím výše uvedeného lze konstatovat, že recenzovaná publikace je kvalitním počinem, který se zásadním způsobem spolupodílí na orientaci výuky vstříc aktuálním moderním právním dějinám, což je nepochybně jeden z jejích největších přínosů. Učební pomůcka jistě dobře poslouží studentům práv, kteří tak nyní dostávají možnost kontinuálního poznání českého právního řádu, případně také odborné veřejnosti k získání komplexního přehledu o transformaci našeho státu a práva vstříc modernímu demokratickému právnímu státu.

Jan Kabát*

---

* Mgr. Jan Kabát, katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity. E-mail: Jan.Kabat@law.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6469-0491>.